

אדם פיליפס

החמצה: בשבח החיים שלא נחיו

תרגום: אילת רו

עריכה מדעית: חגית אהרונאי ואילת רו

תל-אביב: תולעת ספרים, 2022, 213 עמ'.

סיגל השילוני אריאלי¹

"I can't get no satisfaction/ I can't get no satisfaction/
'Cause I try, and I try, and I try, and I try / I can't get
no, I can't get no"*

כְּזוֹעֵק מִיֵּק ג'אָר סוֹלֵן ה"רולינג סטונז" בשריו הישן, הנצחי. וטוב שכך! – היה עונה לו (כך נדמה לי) אדם פיליפס, אילו נפגשו (ואולי נפגשו...) שני האמנים הבריטים שעשור מפריד ביניהם.

פיליפס, משורר פסיכואנליזה ואיש ספרות, קובע את המובן מאליו: "ללא תסכול אין סיפוק" (עמ' 52) ומציב את התסכול – מְבַשְׂרוֹ הַהִכְרָחִי שֶׁל כָּל סִיפּוֹק – כְּגִיבּוֹר הַפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן בִּסְפֵר שֶׁלִּפְנֵינוּ, וְאֵת מוֹפְעֵי הַשּׁוֹנִים הַמֵּתוֹאֲרִים לְאוֹרֵךְ הַסֵּפֶר עַל גִּלְגּוּלֵיהֶם הַמִּפְתִּיעִים, כִּיעַד הַתַּפְתָּחוֹת.

"החמצה" – שפורסם במקור ב־2012 ראה אור זה מקרוב ב"תולעת ספרים" בעריכתן היצירתית של איילת רו וחגית אהרונאי, שהעניקו למהדורה העברית, כל אחת בסגנונה, פתיח וסגיר מלבבים.

פיליפס הוא כותב פורה, בלתי נלאה, וכיום ניתן ליהנות מן הספר ולהעשיר את חווית הקריאה בו גם לאור טקסטים שפירסם באחרונה* ומהווים מעין פרקי המשך להלוך המחשבה המסתמך כבר כאן.

הקורא ביצירותיו של אדם פיליפס, לא כל שכן הכותב עליהן, נדון בהכרח להחמצה. השפע העודף, רוחב היריעה, התנועה הבלתי פוסקת בין נושאים, זמנים, הקשרים, מובאות ללא מראי מקום ודיבור פנימי, כל אלה מחייבים הפלגה ללא מצפן בים סוער מאוד: תסכול, החלטות בלתי אפשריות וויתורים הכרחיים. אי אפשר לזכור הכול, אי אפשר להבין הכול, אי אפשר לחבר הכול, אי אפשר "לתפוס את זה" ולכן כנראה אין גם צורך "להתחמק עם זה". ובלי חתירה לסיפוק, מתייתר במידה רבה עינוי התסכול. אני התבלבלתי, הסתקנתי, התרגשתי ונהייתי כמעט מכל רגע.

¹ התכנית לפסיכותרפיה, הפקולטה לרפואה, אוני' ת"א.
sigal.hashiloni@gmail.com

* (I can't get no) satisfaction, the rolling stones., 1965
Keith Richards / Michael Jagger

* On wanting to change (Picador, 2021), On getting better (Picador, 2022). On being left out (London Review of books, 43(10): 2021.

מהלך ההוכחה של פיליפס נשען במקרים רבים על חקירה אטימולוגית, לקסיקלית, של מילים ומושגים: החמצה, סיפוק, אימוץ וכיו"ב. שיטת חקירה זו, הגם שהיא מפתיעה ומשכנעת, דנה את הטקסט לטרחנות ולסירבול. ואולם, החגיגה האובססיבית של פיליפס מרגשת אותו, וההתרגשות כשלעצמה מפיתה חיים בטקסט ובקורא. מעטים הטקסטים שזכור לי כי שקעתי בתוכם, והם בי, באינטנסיביות טוטאלית כזו, כך שהדהדו בעבודתי הקלינית כמעט עם כל מטופל. טקסט מרומם, משובב נפש גם כשהוא חידתי, רצוף פנינים, מפתיע ומפנה.

הספר, או שמא הקובץ, על חמישה פרקיו (ועוד פתח ואחרית-דבר) מתנהל על הציר שבין תסכול לסיפוק ומה שביניהם, אבל כיוון הנסיעה בו הפוך מהמצופה. אומנם, סדר הפרקים נע מן ה־אֵין ל־יש, אבל ההיגיון הפיליפסי מוביל את הקורא בכיוון ההפוך: מ־יש ל־אֵין, מידעה לא־ידעה, מכזב לאמת, מהזית הסיפוק אל מציאות התסכול. כותרת המשנה של הספר, "בשבח החיים שלא נחיו", כבר מרמזת על הכיוון.

החיים שלא נחיו – זהויות ויחסים שלא מימשנו, אירועים ומקומות שנעדרנו מהם, כוונות שלא תפסנו, בדיחות שלא הבנו, יצירות אמנות שנשגבו מביתנו – כל אלה ועוד, הם מופעים של תסכול ועלבון, של חֶסֶר ושל חרטה, השואפים להתמלא באותו להט שמבטא שירו של ג'אָר. להט עז, קנאי, נקמני ובלתי מתפשר להשיג את הסיפוק – שתמונתו היא בת זוגו המשלימה, של תסכול באשר הוא.

פרק 1 – על תסכול (On Frustration)

מדוע מתעקש פיליפס-אשר-בעיני-רוחי כי "טוב שכך", to get no satisfaction? אם יש תסכול ויש תמונת סיפוק תואמת שמרגיעה אותו, למה עדיף בלעדיה? התשובה על כך היא שאותו הדבר שאנו חותרים אליו בלהט ומכנים "סיפוק", קרי מאוויינו המודעים והתסכול שעליו הם כביכול מושתתים, אינו אלא מבנה חלופי, הזיתי, מוסדר ועיקש, המבוסס לרוב על הקרבת המציאות לטובת אשליה. סיפוק, או ליתר דיוק תמונה וודאית, אפריורית, שלו (זה, לו רק היה לי, היה עושה אותי למאושרת!) כרוך תמיד בשיבוש האמת.

** בנקודה זו לא ניתן להתעלם מאיזכור כותרת אחרת, כמעט זהה, לספרו של תומאס אוגדן "להשיב חיים שלא נחיו" (1). כותב אוגדן: "אני רואה בזה צורך אוניברסלי – הצורך של כל אדם לשוב ולתבוע... את מה שאיבד מעצמו; ובכך לנצל את ההזדמנות להיעשות לאדם שיש לו פוטנציאל להיות" (1, עמ' 85). על פניו אוגדן מצביע כאן בכיוון הפוך מזה שעליו מורה פיליפס – השבת החיים שלא נחיו לעומת ויתור והשלמה עם חסרונם. בפועל מדובר, בעיני, בנקודות מבט משלימות: בעוד שאוגדן (שאגב לא מוזכר בשמו על-ידי פיליפס) מדבר על השבה של אזורי התמטטות שדווקא התרחשה, אך לא נחוותה-נרשמה בנפשו של המטופל, פיליפס מדבר על השלמה עם היעדר ועל ויתור על סיפוק הזיתי-הגנתי המבוסס על החיים שלא התרחשו, ושניהם מבקשים לאפשר למטופל "להיעשות לאדם שיש לו פוטנציאל להיות" (שם).

תמונת הסיפוק המודעת (בכלל זה האשליה של ידיעת עצמי) היא למעשה הדרך הבטוחה למניעתו, בהיותה מלאות הזיתית המסווה אמת רגשית לא־מודעת, ומחטיאה מעצם זאת את העיקר: למידה מתוך ניסיון. "מה שמונח על כף המאזניים בכל אותן בעיות ופתרונות הוא המגע עם המציאות", כותב פיליפס, "והמציאות חשובה משום שרק היא יכולה לספק אותנו" (עמ' 59). ועל כן, סר מיק ג'אגר היקר, סיפוק הוא תמיד החמצה. אפשר לומר, כי באותו אופן שבו מנגנוני ההגנה שלנו הם למעשה מי שאנחנו – הם האופן שבו אנו מופיעים בעולם ברמה הפנומנולוגית – כך סיפור ההחמצות, החרטות, המשאלות – סיפור החיים שלא חיינו – מכונן את זהותנו ומהווה את 'סיפור החיים' שלנו, לפחות ואולי יותר מאשר סיפור חיינו כפי שנחיו בפועל. כך התשליל, האין, משרטט את היש.

ביוגרפיה (בכלל זה אוטוביוגרפיה) מבהיר פיליפס, אינה אלא מקרה פרטי של סיפוק כוזב. הסוג הגרוע ביותר של מבדה (fiction)*. בדומה לתיאור מקרה פסיכואנליטי היא קונסטרוקט יצירתי וכדרכם של סימפטומים היא בעיה בתחפושת תרופה (מרפא, cure) שלרוב מהווה מקור לסבל במקום אמצעי לשיכוך. במונחיו של אנדרה גרין, תמונת הסיפוק היא אולי הלוצינציה חיובית הממירה הלוצינציה שלילית, בלתי נסבלת**.

בעקבות בין או בדומה לו, פיליפס מפליג בערך התסכול, כמצב הטומן בחובו עתיד, כלומר אפשרות של התמרה, של שינוי. אפשרות זו כשלעצמה היא כידוע מאיימת ומפחידה ביותר ואנו נוטים לעשות כול שביכולתנו כדי להימנע ממנה ולשמר את הוודאות כי "כול שהיה הוא שיהיה".

פרק 2 – על לא לתפוס את זה (on not getting it)

זה הפרק הארוך בקובץ והרעיון שבמרכזו הוא, בעיניי, לב ליבו. "לתפוס את זה" – להבין (למשל, את הבדיחה), להתמצא, להשתייך, להיות מי שצוחק עם ועל (ולא זה שצוחקים עליו), לזכות (to get) בדבר מה – זו לכאורה משאלת־לב כלל אנושית. היפוכם של אלה מגדיר למעשה תסכול***. בפרק מרתק זה פיליפס מושך בחוטי רעיונותיהם של פרויד (השלילה), ויניקוט (על הצורך לא לתקשר או לא להימצא) ואנדרה גרין (אי־זיהוי). בעזרתם הוא טווה את התנועה הקונפליקטואלית הניצבת במרכז פרק זה והקובץ כולו.

* ניסוי מעניין: אני כותבת בראשי את "ביוגרפית התשליל" שלי, ביוגרפית החיים שלי, שלא נחיו. התשליל מסתבר כגלוי מעולה של משאלות, חלומות ותשוקות, חרטות ובושות, ומיטיב לספר את סיפורו של העצמי.

** מפרספקטיבה קלינית, מתאר פרויד כבר ב־1915, במאמר על "אהבת העברה" (2) כיצד הימנעות מסיפוק משאלותיו המודעות של המטופל היא זו הסוללת את הדרך לחשיפת עולמו הפנימי.

*** במאמר מאוחר שלו (3) פיליפס מתייחס לחוויות אי־שייכות או הישארות מאוחר כאל אב־טיפוס של תסכול.

עובדה אינהרנטית מצערת, שאין מנוס ממנה ומצויה בבסיס מבנה היחסים האנושיים משחר ילדותנו, היא "ההבנה שמי שיכול לספק אותנו יכול גם לתסכל אותנו". יתר על כן, כותב פיליפס: "רק (ההדגשה שלי) מי שביכולתו להעניק לנו סיפוק יכול לגרום לנו תסכול" (עמ' 53). הוא מביא דוגמה יפהפיה מתוך "אותלו" של שייקספיר, ומצטט את זעקת ברבנציו, אביה של דסדמונה, הכואב את נטישת בתו האהובה. "מוטב היה לו אימצתי ילד, ולא הולדתו" (עמ' 85), הוא מפלל בייאושו להבין את בריחתה ואת בחירתה של דסדמונה בגבר השחור והזר – אותלו, למושא תשוקתה. בזעמו, הוא מספר לעצמו שאילו היתה בתו – זו האוחזת לפי תפיסתו במפתח לתיסכולו ולסיפוקו – בת מאומצת ולא בשר משרו, היתה אחרתה מובנת לו, נתפסת.

צעד אחר צעד, דוגמה ועוד דוגמה, כשהוא נעזר בניתוחו של הפילוסוף סטנלי קאוול, פיליפס מוביל אותנו למסקנה שהזית הידועה ובפרט ידיעת הזולת, mind אחר, גם אם הוא בשר מבשרך, היא מקרה נוסף של סיפוק כוזב. ילדינו הם חידה. מיניותם, בפרט, היא אם כל החידות, והסיפוק ההזיתי הטמון ב"לתפוס את זה" (לדעת, להבין, ללכוד) הוא מסימני ההיכר של הגיבור הטראגי***.

יסודות המשאלה לתפוס את זה (ושל העלבון מאי־הגשמתה) נעוצים כמובן בטרומה המצטברת של הילדות המוקדמת, שם חווית ה"לא־לתפוס" היא חוויה בסיסית, תשתיתית. עולם התינוק, הפעוט והילד כל כולו תעלומה, המתפענחת חלקית מעמדת הדרה (ממיטת ההורים ומזוגיותם) ובאמצעות שורת תסכולים כואבים פחות ויותר*. אם כך, מקשה פיליפס, מה פירוש "לא לתפוס את זה"? כיצד יכול אדם לחתור שלא לתפוס? פרק זה עוסק במה שנותר לנו כאשר איננו תופסים את זה" (עמ' 73), הוא מבהיר ותוהה מה נותר לאדם מרגע שבשלה בו ההכרה שאין בידו לדעת את זולתו וגם ידיעת עצמו אינה באמת אפשרית לו. מטרת הטיפול הפסיכואנליטי מנוסחת כאן כדיאלקטיקה שבין חתירה להבנת אדם את עצמו לבין שאיפה לשחרר את האדם לחשוק ולהעניק לו חירות "להפגין אירוניה כלפי כל ניסיון לתיאור העצמי" (עמ' 80). האם דימוי העצמי כניתן להבנה איננו למעשה מכשול בפני שחרור התשוקה?... תוהה פיליפס, בחשש שהפתרון ההיסטורי שהציעה הפסיכואנליזה למטופליה אינו אלא הגנה בפני תסכול (סיפוק "מגונה" בשפתו של סלבוי ז'יז'ק), המעניקה לאדם רווחה זמנית, אך מסלפת אמת שאינה ניתנת לידיעה, לא כל שכן באמצעות מילים. מיניות, למשל, היא דוגמה מתבקשת מאלה" (עמ' 81) להיבט מובהק של העצמי שאינו ניתן לידיעה (באמצעות הדעת) ולניסוח במילים.

*** ויניקוט (4) מתאר את התינוק הצומח בגוף האם בשונה מתמונה או פסל מעשה ידיו של האמן. התינוק – בבטן, בזרועות ובעריסה – הוא יצור חי שטבעו אינו ידוע, "דייר המצוי מחוץ לשליטתו של אדם כלשהו".

* ברשימה ששכתב באחרונה On being Left out (4) והוזכרה קודם לכן, פיליפס מרחיב בנקודה זו.

פרק 3 – על להתחמק עם זה** (on getting away with it)

"כשאנו מדברים על להתחמק עם משהו, אנו מדברים על האפשרות המסחררת של לא להיענש על כך שהישגנו מה שחשבנו שאנו רוצים" (עמ' 97). לצאת ללא פגע, לצאת נקי, לא לשלם מחיר על 'גניבת' מושא התשוקה האסור, הוא בעיני פיליפס אירוע הפועל על האדם כחרב פיפיות. כהצלחה שהיא גם כישלון, שכן בהתחמקות מעונש אנו לוקחים איתנו, הן את אובייקט התשוקה והן את היעדר העונש. פיליפס מזכיר אמירה של פרויד ביחס לשקר המוצלח הראשון של ילד להוריו, כאב-טיפוס של "התחמקות עם זה". מחד, זה "הרגע הראשון של עצמאותו" של הילד, מאידך, "זהו גם הרגע הראשון שבו הוא מכיר בהיגשנותו" (עמ' 96). חדות הניצחון כרוכה תמיד בייסורי אשם ובהישמטות לעולם כאוטי נטול חוק.

מטופל שלי כבן 50 חווה בנעוריו "הצלחה מסחררת" וזכה למימוש מושלם של תמונת הסיפוק כפי שנדמתה לו אז: הוא הצליח להשתמש מביה"ס, להיות "מופיע", לנצח את אביו ולדפוק את המערכת". בטיפול הוא נפגש באיכותה הטראגית של ההתחמקות ובדבר שעיימו נשאר, כשהתחמק עם זה.

אשמה, כותב פיליפס, היא באופן פרדוקסאלי ההוכחה המרגיעה שנותנת לנו הפסיכואנליזה לכך שאין באמת דרך להתחמק עם משהו. אם זה מעודד, הרי התחמקות היא תמיד עונג רווי באשמה.

פרק 4 – על לצאת מזה (on getting out of it)

כבר אמרנו שלהיחלץ, לצאת מזה, הוא טבע האדם. ברם, לצאת מזה הוא תמיד להיכנס אל משהו, וה"כניסה אל" (מושא ההשתוקקות הפנטזמטי) כרוכה, לפי פיליפס, באובדן המגע עם המציאות. מכאן שתמונת הסיפוק מהווה, מחד, כוח משיכה ומנוע לחיים (בלעדיה לא נקווה, נשאף ונחתור קדימה) ומאידך, היא זו שמנתקת את האדם מאותם חיים עצמם, מהמציאות, שרק לה היכולת להעניק סיפוק ממשי. פיליפס מבהיר נקודה זו בדוגמה של תינוק רעב. התינוק יכול לדמיין שד, וכך להירגע לזמן מסוים, אולם רק שד/חלב מציאותי יעניק לו שובע. אם יסתפק למשך זמן רב מדי בסיפוק ההזיתי, האומניפוטנטי, התינוק יגווע ברעב. דוגמה זו מובילה להבנה נוספת: סיפוק מציאותי, "משביע", אפשרי רק עבור מי שיכול לשאת את התסכול ההכרחי שבצידו. פיליפס ממשיך ומתאר את אירוע ההאכלה, ומדגיש כי המפגש עם החלב המציאותי כרוך תמיד

** אני חושבת על הבחירה התרגומית ב-"להתחמק עם זה" במקום "להתחמק מזה" המתבקש: אכן, כפי שמסבירה רו, הבחירה תומכת ב"משמעות המרכזית שמייחס פיליפס לעובדה שכשאנו מתחמקים מאחריות... אנו בהכרח נושאים עמנו, הן את ידיעת המעשה הן את החרדה מפני האפשרות שניתפס" (עמ' 26). אבל זה, בעיניי, לא העיקר. עיקר כוח הבחירה ב-"עם זה", שאומנם מכבידה מעט על הקריאה, מצוי במשחקיות, בתעוזה ובאיכות ה"פיליפסית" שגלומה בה.

בתסכול, כי טעמו, חומו ומועד הגעתו, לעולם לא יתעלו לדרגת אובייקט התשוקה ההזיתי*.

השורה החותמת את שירו הפרובוקטיבי של פיליפ לארקין "יהא זה השיר"*** שפיליפס מביא בפרק זה, היא דוגמה פיוטית ל"ציאה מזה" – להימלטות מאגית מהאומללות, האין אונים והתסכול, שמחוללים ההיבטים הבלתי נמנעים של המציאות. בשיר זה מדובר בקטיעה של שרשרת האומללות המועברת מדור לדור מהורים לילדיהם. ה'פתרון' שמציע לארקין ושפיליפס מכנה אותו "ראוונטי" (עמ' 113), ואני אומרת אומניפוטנטי, מאפשר לכאורה לחתוך את המעגל: "צא מזה מהר, הכי מוקדם / ואל תביא אף פעם ילדים אל העולם". אבל אז, מקשה פיליפס, מה אז? אם נצליח "לצאת מזה", עם מה ולמה ניכנס? ובאופן ספציפי: אם נמנע מהולדת ילדים, האם ניצל מן האומללות שבתוכנו, מהורינו המופנמים ש"דפקו אותנו"? כנראה שלא.

סיפוק הזיתי הוא סוג של ידיעת-כול הכרוכה במחיר כבד. עיקר המחיר בהימנעות מיחסי גומלין עם אחרים, שבלעדי דיאלוג משחקי עמם, הכולל תסכול וסיפוק, לא יוכלו להיווצר על-ידו כמציאותיים*. תמונת סיפוק/צדק/ידיעה וכיו"ב היא בגדר פנטזיה אומניפוטנטית, סוליפסיסטית, קפואה, הלכודה (במקרה הטוב) באיזור הדמדומים המעברי שבין הפנימי לחיצוני, בין הדמיוני למציאותי.

וכמו שכתב כבר יהודה עמיחי: מן המקום שבו אנו צודקים / לא יצמחו לעולם / פרחים...**

על סיפוק (On Satisfaction), הפרק החמישי, מתבונן באותו, גיבור הטרגדיה של שייקספיר, ומציב לגביו שאלה מערערת: מה יספק את אותו? ובפרט, מה הוא מבקש להשיג באמצעות השליחות שהוא מטיל על יאגו? האם סיפוקו טמון

* בהקשר זה מזכירה ג'אן אברם (6) את דברי ויניקוט על סיפוק המחולל אי-סיפוק. תינוק שנכפה עליו סיפוק גופני בלתי מותאם לצרכיו, כלומר בטרם תבע את סיפוקו, יחווה תסכול פסיכולוגי דווקא לנוכח סיפוק גופני. אברם מציינת כי "להיות לא מסופק מסיפוק הוא אחד הפרדוקסים החשובים של ויניקוט". וכך הוא כותב בשפתו הציווית: "תינוק (זה) חש מרומה. אפשר לומר שהוא התכוון לבצע מתקפה קניבלית, וכוונתו סוכלה באמצעות סם הרגעה – ההאכלה" (עמ' 50).

** Philip Larkin, "This Be the Verse", Collected Poems. שלושה תרגומים חלופיים לשירו של לארקין מופיעים בעמ' 112, ו-182-183 בספר.

* פיליפס נשען כאן על החשיבה הוויניקוטיאנית בדבר תהליך הבריאה של האובייקט על-ידי התינוק: תהליך של משא ומתן הכרוך בתסכול וכמעט-הרס הזולת בדרך בבקיעתו מדרגת אובייקט פנימי, מדומיי, לאובייקט חיצוני, מציאותי.

** יהודה עמיחי, 'המקום שבו אנו צודקים', מתוך "שירים 1948-1962", שוקן, 1962.

קוראת חדה הפנתה אותי גם לשירה של אווה קילפי, המדבר באותה רוח: "אני מתבקשת אנשים שדעתם פתוחה / אנשים המסגלים לומר: מה? / באמת? בחייך. ממש לא ידעתי. זה בכלל לא עלה על דעתי." // דעת פתוחה היא יותר מחכמה / יותר מלקיות צודקים / יותר מ"הרי אני אמרת" / ומ"ידעתי את זה כבר בשנת..." "הפרפר חוצה את הכביש" הוצאת כרמל, 2006. מפינית: רמי סערי.

האחד מצוי מחוץ ומעבר לנו והשני בתוכנו. השליט האחד (המקריית) נדחק לקרן-זווית ואילו השני (הלא-מודע) היה לתשתית הפסיכואנליזה. יומרת הריפוי של הפסיכואנליזה* – שאיפיינה את התחום בראשיתו, אך מתקיימת בו גם בימינו כחלק ממקצועות בריאות הנפש – היא בעיניו של פיליפס פרוטוטיפ של פנטזיה אומניפוטנטית וסיפוק הזיתי.

וכמו במשחק ילדות שבו כל משתתף מוסיף שורה משלו לסיפור שטוו חבריו לפניו, כך כאן: פיליפס העביר את הדף לאיילת רז, היא מסרה אותו לחגית אהרוני וזו הפקידה אותו בידי, ואני מבקשת להמשיך ממקריית להתמסרות, ולהוסיף פרק, ששמו יהיה: "על לשרוד את זה" (On Surviving it). על המימד הפסיכי של הקיום ועל ההשלמה הצנועה עם הכרחיות. השלמה עם אולת היד, עם הניצחונות והתבוסות, הנוכחות והיעדרות, עם מה שהיינו ולא היינו, עם האמת והבדייה.

דווקא בכתיבתו הטווסית של פיליפס אני מוצאת את אותה מידה של ענווה, שעלתה גם מדברים שאמר בראיון לחיה שטיינפלד ולברכה אטינגר בצאת הספר "באסוציאציה חופשית" (7). פיליפס סיפר כי כשנהג לערוך אנליזות לילדים, הקריטריון שלו לריפוי היה שלילד יש חברים שהוא מחבב ושיש לו משהו בחיים שגורם לו הנאה. על פניו, קריטריון מינימליסטי, שמעלה בתוכי אסוציאציה לטקסט מזוקק זה: "אלי, תן בי את השלווה לקבל את הדברים שאין ביכולתי לשנותם, האומץ לשנות את אשר ביכולתי והתבונה להבחין בין השניים" (מתוך "תפילת השלווה", נוסח ארגון אלכוהוליסטים אנונימיים).

ספרות:

1. אוגדן ת.ה., להשיב חיים שלא נחיו: התנסויות בפסיכואנליזה, תל-אביב, עם עובד, 2020.
2. פרויד ז. (1915). הערות על אהבת-העברה. בתוך: הטיפול הפסיכואנליטי. תל-אביב, עם-עובד, 2002.
3. Phillips A., On being left out. London Review of Books, 43(10): 20 May 2021.
4. ויניקוט ד.ו. (1963). מתלות לקראת עצמאות בהתפתחות היחיד. בתוך: עצמי אמיתי, עצמי כוזב. תל-אביב, עם עובד, 2009.
5. ויניקוט ד.ו. (1953). אובייקטים של מעבר ותופעות מעבר. בתוך: משחק ומציאות. תל-אביב, עם עובד, 2004.
6. אברם ג., שפתו של ויניקוט. מילון לשימוש של ויניקוט במילים. תל-אביב, תולעת ספרים, 2019.
7. מולינו א., באסוציאציה חופשית, כרמל, 2011.

בהוכחת נאמנותה וחפותה של דסדמונה אהובתו, או שמא להיפך – בחשיפת בגידתה בו, גילוי שיביא למותה ומכאן לביטול אחרותה ונפרדותה ולהתרת תלותו הבלתי נסבלת בה ובאהבתה?... כמו לנוכח רבים מניסוחיו של פיליפס – מעולם לא חשבתי על זה ככה.

בפרק זה משרטט פיליפס את מסלולו הטראגי של הגיבור, המתנהל לאור הסיפוק המדומיין וידיעת-הכול הכרוכה בו וב"ציאה מזה"; מסלול המוביל לתמונת הסיום של הטרגדיה (בחיים ובתיאטרון) המתבהרת באופן פרדוקסלי דווקא עם סיפוק 'משאלותיו' של הגיבור הטראגי. משאלות נקמניות שסיפוקן מוביל לקריסה, אובדן קשר ואובדן חיים. בהגדרה של פיליפס, "מה שפרויד מכנה 'הדחקה' הוא הדרך להיכנס אל תוך משהו על ידי כך שיוצאים ממנו" (עמ' 118). פיליפס חושש כי בעולם המשוגע שבו אנו חיים נדמה לעתים כי "התחמקות עם זה" היא העיקרון או המשימה המוסריים החדשים... "ו"הצטיינות מוסרית משמעה היכולת לפטור עצמך בהצלחה מעונשם של אותם חוקים שהסכמת להם" (עמ' 109). ובכל זאת, גם בעולם שבו גיבור הוא מי שעלה בידו לנצח את שיטה ולחמוק מעונש, עדיין נותרת השאלה עם מה הוא נשאר.

מכאן קצרה הדרך לפרק הסוגר את הקובץ, אחרית דבר: **שיגעון בהתגלמותו.** זהו תרגום יפהפה לשמו של הפרק במקור: On acting madness. משוגעים, מצטט פיליפס את ויניקוט (מושא ספרו הראשון של פיליפס מ-1988) הם אלה הבטוחים בצדקתם. בכתבו "על אובייקטים ותופעות של מעבר" (5), טען ויניקוט כי תו היכר השיגעון הוא כשמבוגר תובע מהאחר בתקיפות רבה מדי להאמין לו. ובמילים שלי, כשאדם מאמין יותר מדי לעצמו, לסיפור שהוא מספר לעצמו אודות עצמו ואודות העולם. ובהקשר הנוכחי: כשהוא בטוח ללא עוררין בזהות הדבר שיביא אותו על סיפוקו. אדם כזה, אומר פיליפס, יודע, למעשה, יותר על העתיד, על החיים שלא נחיו, מאשר על ההווה, ומתקיים בעתיד (בדמיון) כתחליף לקיום בהווה. הבמה, במת התיאטרון כמו במת השיר, המקום שבו המשוגע איננו אני, היא אולי המקום היחיד שבו אפשר להתחמק עם זה. בפרק הסוגר את המהדורה העברית, יוצאת חגית אהרוני בכיוון שמתווה פיליפס ומתעכבת בתחנות אסוציאטיביות שונות, אישיות, שפרקי הספר שלחו אותה אליהן. אהרוני היא פסיכואנליטיקאית, שבקיאותה בספרות ורגישותה למילים מקנות לה עמדה מעולה בצומת שבין פסיכואנליזה לספרות. בתת-פרק "על המקרה" היא מתעכבת על מימד חשוב בחשיבתו של פיליפס: המקריית, וכותבת: "חיינו ומותנו מתרחשים רוב רובם במרחב הביניים האינסופי שבין בחירה חופשית (מוחלטת) לגזירת גורל (מוחלטת), בין כל יכולות לאין אונים" (עמ' 177). כתיבתה של אהרוני קשובה לשני הקטבים ומממשת באופן פיוטי את המבט הפיליפסי.

אני רואה במקריית אחות-תאומה ללא-מודע: שני כוחות איתנים המצויים מחוץ לטווח שליטתנו ומכוונים את חיינו;

* בהקשר זה מעניין מאוד לקרוא את הפרק הראשון, CURE, בספרו של פיליפס "On Getting Better" (Picador, 2022).